

A Policy Brief Series from Freedom House

No. 2 | Haziran 2021

İstanbul Sözleşmesi'nden Çekilmek: Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğiyle Savaş

Berfu Şeker, Ezel Buse Sönmezocak

Türkiye'de art arda üçüncü kez iktidar partisi olarak seçildikten sonra, AKP toplumsal cinsiyet ilişkilerine dair muhafazakâr politikalarını dayatmaya başlamıştır. Kadın haklarına ve toplumsal cinsiyet eşitliğine saldırılar, kadınları eşit vatandaşlar kabul etmeyen ve geleneksel cinsiyet rollerine ve anneliğe hapsederek kadınların ekonomik ve toplumsal hayata katılımını kontrol altına alan politikalar aracılığıyla sistematik bir hal almıştır. Bu rapor özel olarak İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme girişimine odaklanırken, bir yandan da ilgili paydaşlara yapılabilecek öneriler üzerinde fikir yürüterek AKP'nin toplumsal cinsiyet karşıtı politikalarını inceleme amacı taşımaktadır.

AKP İktidarı altında Kadınların ve LGBTIQ Bireylerin Haklarına karşı Yürütülen Yıkıcı Politikaların Arka Planı

AKP 2002'de iktidara geldiğinden beri cinsellik ve üremeye dair sağlık ve hak hizmetlerinin sunulmasına, örneğin cinsellik, korunma ve kürtaja erişime kısıtlamalar getiren aile odaklı programlar aracılığıyla, pronatalist (doğum öncelikli) politikalar benimsemektedir. Öte yandan mevcut düzenlemeler, Avrupa Birliği adaylık müzakerelerinin bir parçası olarak AKP iktidarı altında toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etmek adına islah edilmiştir. Ancak kadınları ev içi şiddetten korumak amacıyla Ceza Kanununa getirilen

değişiklikler AKP'nin, feminist hareket tarafından hazırlanan yasa tasarısını engelleme çabalarına rağmen yapılmıştır.¹

AKP tek başına iktidar partisi olarak kalmasını sağlayacak oy sayısını güvenceye alarak ve AB karşısında konumunu sağlamlaştırarak daha da güçlendikçe, kadın haklarını ileri taşıyan olumlu gelişmeleri engelleme ve aksatma çabaları, AKP içindeki yüksek mertebeli politikacıların söylemlerinde kendisini göstermeye başlamıştır. Parti, kadın imgesini medya ve söylevler aracılığıyla bir anne ve ev hanımı olarak akıllara kazımıştır.² Bizzat Erdoğan cinsiyet eşitliği ve kadınların toplumsal statüsü konularındaki asıl düşüncelerini, kadınların en az üç çocuk yapmasında ısrar ederek söylem seviyesinde göstermeye başlamıştır.³

2010 yılında kadın kuruluşlarıyla bir araya gelinen bir toplantıda, kadınlar ve erkeklerin eşitliğine inanmadığını, çünkü birbirlerini tamamlayıcı olduklarını dile getirmiştir.⁴ Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesini imzaladığı 2011 yılında Erdoğan kadına şiddetin muhalefet tarafından abartıldığını söylemiş, Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı kapatılmış ve yerini Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı almıştır. Erdoğan bu hareketini, AKP'nin muhafazakâr demokrat bir parti olduğunu ve ailenin parti için önemli bir unsur olduğunu iddia ederek meşru kılmıştır.⁵ 2012 yılında, Türkiye'de 10 haftaya kadar yasal olan kürtaj hakkı, yasa değişikliğine giderek 4 haftaya indirilmeye çalışılmış, ancak ülke genelinde kadınların güçlü tepkisi sayesinde başarısız olunmuştur. Ancak AKP kürtaj hakkını *de facto*⁶ kısıtlamayı başarmıştır, zira Kadir Has Üniversitesi'nin yürüttüğü bir araştırmaya göre uygulama 295 devlet hastanesinin sadece 10 tanesinde yürürlüktedir.⁷

2016 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi altında Aile Bütünlüğünü Olumsuz Etkileyen Unsurlar ile Boşanma Olaylarının Araştırılması ve Aile Kurumunun Güçlendirilmesi İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi amacıyla kurulan Meclis Araştırması Komisyonu oluşturulmuş ve "Boşanma Komisyonu Raporu" olarak da bilinen bir rapor hazırlanmıştır.⁸ Hükümet tarafından oluşturulan sivil toplum kuruluşlarının (H-STK'lar⁹) katılımı ile geliştirilen rapordaki öneriler, çocuk evliliklerinin, zorla ve erken evliliklerinin suç kapsamından çıkarılması, kadınların nafaka hakkının kısıtlanması, boşanma davalarında zorunlu aile arabuluculuğunun tesis edilmesi, ve şiddet vakalarında koruma kararlarının çıkarılmasına ciddi kısıtlamalar getirilmesini içermektedir. Rapor hükümet tarafından farklı zamanlarda sıklıkla gündeme alınmaktadır ve hükümetin toplumsal cinsiyet ve kadın hakları konusundaki eylem planı olarak düşünülebilir.

Kadın haklarına saldırılar Türk Ceza Kanunu, Medeni Kanun ve 6284 nolu Kanunun (kadına yönelik şiddeti ve ev içi şiddeti önlemedeki başat iç hukuk maddesi) cinsiyetle ilgili şartlarını değiştirme girişimleriyle ve raporda öne çıkarılan diğer meselelerle devam etmiştir. Yasal çerçevede kadın ve çocuk haklarını feshetmeye yönelik bu çabalar feminist hareket sayesinde tamamen başarısız olmuştur, ancak kadın hakları halen kısıtlanmaktadır.

H-STK'ların Sayısındaki Artış ve Sivil Toplumun Alanını Daraltmak

AKP, sivil alanı daraltmak ve bağımsız feminist örgütlerin kadın meselelerini konu edinen politika üretme ve yasama süreçlerine katılımını engellemek için 2013'ten itibaren kendi sivil toplumunu, yani H-STK'ları yaratmaya başlamıştır. KADEM (Kadın ve Demokrasi Derneği), Dünya Kadınlar Günü'ne denk gelen 8 Mart 2013'te, (o dönemde başbakan olan) Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın kızı Sümeyye Erdoğan tarafından kurulmuştur. KADEM özel olarak AKP'nin toplumsal cinsiyet konusundaki muhafazakâr söylemini

üretmek ve yaymak amacıyla kurulmuştur. KADEM'in 2013'teki açılış töreninde derneğin amacının "kadınlarımızı geleneksel değerlere karşı hassas, bu değerlerin uygulayıcısı [kılmak] ve demokrasinin inşası için bilinçlendirmek" olduğu açıkça dile getirilmiştir.¹⁰ H-STK'lar aracılığıyla AKP, toplumsal cinsiyet eşitliği gibi kavramları tahakkümü altına almaya ve manipüle etmeye çalışmış, "eşitlik" ifadesinin erkek ve kadınlar arasındaki farkları görünmez kıldığını iddia etmiştir. Bu bakış açısına göre toplumsal cinsiyetler arasında bir eşitliğe ön ayak olmak mümkün değildir, zira kadınlar ve erkekler eşit yaratılmamıştır.

Kadın hakları üzerine çalışan H-STK'ların yansırı "erkek hakları"ni ve "aile hakları"ni savunan Boşanmış Mağdur Babalar Derneği, Nafaka Mağdurları ve Aile Şûrası gibi diğer H-STK'ların sayısı da artmaya başlamıştır. Bu topluluklar sürekli olarak kadın düşmanı ve homofobik politikaları ve İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmek gibi kadınların büyük zorluklarla kazandığı yasal haklarını engellemeyi savunmuşlardır. Bu topluluklar ayrıca Avrupa'da Polonya ve Macaristan gibi ülkelerde İstanbul Sözleşmesi'ne karşı çıkan toplumsal cinsiyet karşıtı aşırı sağ grupların retorikini kullanmakta, Sözleşme'nin aile birliğine ve geleneksel aile değerlerine tehdit arz ettiğini ve eşcinsellik ile eşcinsel evliliklerini teşvik ettiğini öne sürmektedirler. Toplumsal cinsiyet, cinsiyet rollerinin köktenci ve dinî yorumlarında ısrar eden bu grupların hedefi haline gelmiştir. Bu kuruluşlar, hak savunuculuğu temelli kuruluşların söylem ve taktiklerini kullanarak en dezavantajlı grupları, yani kadınlar, çocuklar ve LGBTIQ topluluklarını bastırmak amacıyla ayrımcılık ve dışlayıcılık temelli otoriter rejimlerin tesis edilmesini desteklemiştir.

Dahası, AKP yönetimi altında yürüyüşler ya da bağımsız kuruluşlarda sivil katılım alanı da daralmıştır. 2015'te, LGBTIQ Onur Yürüyüşü İstanbul Valiliği tarafından yasaklanmış, polis yürüyüşe katılanlara vahşice saldırmış ve katılanları gözaltına almıştır.¹¹ 25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Karşı Mücadele ve Uluslararası Dayanışma Günü ile İstiklal Caddesi'ndeki 8 Mart Feminist Gece Yürüyüşü için kadın yürüyüşleri geçtiğimiz yıllarda İçişleri Bakanlığı tarafından keyfi sebeplerle yasaklanmıştır. Feministler ve LGBTIQ aktivistleri yürüyüş yapmak için alternatif yollar bulsa da, bu yürüyüşlere katılan aktivistler cumhurbaşkanına hakaretten, örneğin "Tayyip kaç, kaç, kaç, kadınlar geliyor," gibi sloganlar atmaktan gözaltına alınmışlardır.¹² LGBTIQ toplulukları ve feministler sürekli olarak devlet yetkilileri tarafından hedef gösterilmiş, "sapıklar" ve "teröristler" olarak damgalanmışlardır.

Ayrıca 2016'daki başarısız darbe girişimi ardından ilan edilen olağanüstü hâl düzenlemeleri kapsamında Kürt kadın kuruluşları kapatılmıştır. Hükümet Kürt yanlı HDP belediyelerine kayyımlar atamış, seçilmiş başkanlar ise tutuklanmıştır. Bu belediyelerde tesis edilmiş kadın danışmanlık ve dayanışma merkezleri, terör örgütü üyeliği suçlamaları ardından belediye nikah dairelerine dönüştürülmüşlerdir. Devlet daireleri de, örneğin insan

haklarını korumak amaçlı kurulan devlet kurumu Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) üyesi toplumsal cinsiyet karşıtı bürokratlarla doldurulmuştur. TİHEK, İstanbul Sözleşmesi'ne karşı toplumsal cinsiyet karşıtı propaganda yaparak insan hakları kavramının altını oymakta kilit rol oynamıştır. Hükümet ve köktenciler, insan hakları kavramlarını altüst etmek için insan hakları savunucularının insan haklarını korumak ve geliştirmek için kullandıkları araçları suistimal ederek küresel toplumsal cinsiyet karşıtlığı stratejilerini benimsemişlerdir.

İstanbul Sözleşmesi'nden Çekilme Girişimi

İstanbul Sözleşmesi, dört temel sistemi olarak da bilinen önleme, koruma, kovuşturma ve politika oluşturma üzerine kurulu bir yol haritası önererek kadınlara karşı şiddet ve ev içi şiddeti ortadan kaldırmayı amaçlayan en bütünlüklü ve ilerici insan hakları sözleşmesidir. İstanbul Sözleşmesi kadınlara karşı şiddeti, kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsiz ve tarihsel güç ilişkilerinin hem sonucu hem de sebebi olarak tanımlanmaktadır. Türkiye İstanbul Sözleşmesi'nin hazırlık ve taslak oluşturma sürecinde etkin rol almış, 2011'de Sözleşme'yi imzalayan ilk ülke olmuş ve Türkiye Avrupa Konseyi başkanlığını devraldığı İstanbul'da sözleşmenin ilanına ev sahipliği yapmıştır.

2021'de İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme girişimi, hukukun üstünlüğünün ağır saldırı altında olduğu, güçler ayrılığı ilkesinin aşındırıldığı ve devletin keyfi ve tek taraflı cumhurbaşkanlığı kararlarıyla, yeni başkanlık sistemi altında hiçbir parlamenter veya anayasal denetimden geçmeden yönetildiği bir ortamda gerçekleşti. Gerçekten de bu keyfilik ve toplumsal cinsiyet eşitliğine açılan savaş 20 Mart 2021'de Cumhurbaşkanı Kararı aracılığıyla Sözleşme'den çekilme girişimiyle doruk noktasına ulaştı. Böyle bir Cumhurbaşkanı Kararının kamuya ve hatta bakanlara danışılmadan ya da bilgilendirme yapmadan işleme konması, özellikle de Aile Bakanlığı yan bir organizasyon olarak karardan sadece üç gün önce BM Kadının Statüsü Komisyonu'nun 65. toplantısına ev sahipliği yapmış ve İnsan Onuru, Eşitlik ve Yönetim Avrupa Konseyi Direktörünü ağırlamışken, şok etkisi yarattı. Türkiye 22 Mart 2021'deki çekilme kararını Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği'ne bildirdi ve Sözleşme'den çekilme tarihi (1 Temmuz 2021'den itibaren) Avrupa Konseyi internet sitesinde yayımlandı.¹³ Böylelikle İstanbul Sözleşmesi'ni onaylayan ilk ülke olan Türkiye, Sözleşme'den çekilme niyetini beyan eden ilk üye ülke oldu.

Türkiye'de, Avrupa'da ve Ötesinde Tepkiler

Kararın ardından kadınlar ve LGBTIQ toplulukları, kararı protesto etmek için ülke genelinde kitlesel eylemlerde bulunmaya başladılar. 20 Mart 2021'de Avrupa Konseyi Genel Sekreteri Türkiye'nin çekilmesini "kahredici"¹⁴ olarak nitelendirdi ve BM Kadın Birimi Türkiye'nin çekilme

kararını gözden geçirmesi çağrısında bulundu.¹⁵ Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi Başkanı ve Bakanlar Komitesi Başkanı ortak açıklamalarında "yaygın destek gören" sözleşmeden Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde hiçbir şekilde tartışılmadan geri çekilme kararı alınmasını büyük esefle karşıladıklarını ilan ettiler.¹⁶ Benzer şekilde Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Şiddet Özel Raportörü, Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi Başkanı, ve kırtan fazla BM ve bölgesel insan hakları uzmanı Türkiye'ye kararını gözden geçirme çağrısında bulundu.¹⁷ Daha sonra 27 Avrupa Konseyi üyesi ülke ortak bir açıklama yayınladı ve "Türkiye'nin sözleşmeden çekilmesi, ortak kurallara dayalı çok yönlü düzenimiz açısından da hayal kırıklığı yaratan bir mesaj oluşturuyor" dedi.¹⁸ 21 Nisan 2021'de, Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi, demokratik toplumların uluslararası anlaşmalarla ilgili onay ve çekilme süreçlerini düzenlemek için gereken standartlar oluşturma ihtiyacını karşılayabilecek usuller hakkında karşılaştırmalı bir çalışma ve olası ana hatları hazırlaması amacıyla Venedik Komisyonu'nu görevlendirdi.¹⁹ Birçok baro, kadın ve LGBTIQ kuruluşları, sendikalar, siyasi partiler ve bireyler, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası nezdinde "yok hükmünde" sayıldığı iddiasıyla, cumhurbaşkanı kararının yürütmesinin durdurulması için Danıştay'a başvuruda bulundu.

Çekilme Girişiminin Yasal Dayanağı

Hukuk uzmanları çekilme kararının hem iç hem de uluslararası hukuk altında hukuk dışı olduğunu vurgulamaktadır. İç hukuka dair savlar şu şekilde özetlenebilir:

1. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Madde 90/1'e göre, "Türkiye Cumhuriyeti adına Yabancı Devletlerle ve Milletlerarası Kuruluşlarla yapılacak *andlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır.*" Türkiye İstanbul Sözleşmesi'ni 24 Kasım 2011'de 6251 no'lu Kanunla, TBMM'de oy birliğiyle onaylamıştır ve 6251 no'lu onay kanunu halen yürürlüktedir. Başka bir deyişle, İstanbul Sözleşmesi'ni onaylayan kanun kaldırılmamıştır, dolayısıyla Sözleşme halen yürürlüktedir.
2. Cumhurbaşkanlığı kararı, 9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesine dayalı, idari bir eylemdir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası altında, bir uluslararası sözleşmeyi onaylama yetkisi yasama organı olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne aittir. Dolayısıyla Türkiye uluslararası bir anlaşmadan idari kararlar aracılığıyla çekilemez, zira onay yetkisi yasama organındadır.
3. Her ne kadar Cumhurbaşkanının uluslararası sözleşmelerden çekilme kararını işleme koyma yetkisine sahip olduğu öne sürülse de, İstanbul Sözleşmesi sadece uluslararası bir anlaşma değil, aynı zamanda da bir insan hakları sözleşmesidir. Anayasanın 13. maddesine göre "*Temel hak ve hürriyetler, [...] ancak*

kanunla sınırlanabilir.”²⁰ Benzer şekilde, Anayasanın 104. maddesinin 17. bendine göre Anayasada listelenen “temel haklar, kişi hakları ve ödevler [...] Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenemez. [...] Anayasada münhasıran kanunla düzenlenmesi öngörülen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz.” Temel insan hakları kanunla sınırlandırılabilir ancak Cumhurbaşkanlığı kararnameleriyle sınırlandırılmaz oldukları için, Cumhurbaşkanlığı Kararı anayasaya aykırıdır ve Türkiye Cumhuriyeti iç hukuku altında “yok hükmünde,” yasal alanda “namevcut” sayılmaktadır.

Uluslararası yasalar nezdinde yasadışılığa dair savlar aşağıdaki gibi özetlenebilir:

1. Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin (“VAHS”) 46. Maddesine göre “Bir Devlet, bir andlaşmayla bağlanma rızasının iç hukukunun andlaşma akdetme yetkisiyle ilgili hükümlerini ihlal etmek suretiyle açıklandığı vakiasına rızasını geçersiz kılan bir gerekçe olarak başvuramaz, meğer ki ihlal aşikar ve iç hukukunun temel önemi haiz bir kuralı ile ilgili olsun.”²¹ VAHS'in altında yatan mantık, Uluslararası Adalet Divanı'nın Kamerun v. Nijerya kararında belirtildiği üzere sözleşmelerden çekilmeye de aynı yaklaşımın getirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.²² 3718 no'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na açıkça aykırı olduğu göz önüne alındığında, çekilme de uluslararası hukuk nezdinde yasadışı ve geçersiz sayılmalıdır.

Hükümetin Çekilmeyi Temelsiz ve Asılsız Şekilde Gerekçelendirmesi

İletişim Başkanlığı'nın 21 Mart 2021'de yaptığı açıklamaya göre çekilmenin nedeni “İstanbul Sözleşmesi'nin, Türkiye'nin toplumsal ve ailevi değerleriyle bağdaşmayan eşcinselliği normalleştirmeye çalışan bir kesim tarafından manipüle edilmesidir.”²³ Aynı açıklamada mevcut yasal mekanizmaların kadın haklarını savunmak ve teşvik etmek için yeterli olduğu not düşülmüştür. Bu yasal mekanizmalar Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın yanı sıra medeni kanun, ceza kanunu ve 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'dur. Ancak mevcut yasal düzenlemeler de yeteri kadar iyi uygulanmamaktadır ve kadınlara karşı şiddetin her türlü Türkiye'de oldukça yaygındır.²⁴ 2014'te yürütülen bir anket çalışmasına göre, şiddet gören yüz kadından sadece yedisi polise şikâyetinde bulunmuştur. Polise yapılan başvuruların %29'unda kadınlar kocalarıyla barıştırılmış ve başvuruların %13'ünde hiçbir adım atılmamıştır.²⁵ Dolayısıyla Cumhuriyet Savcılarını kadınların fiziksel veya cinsel şiddete uğradığı 100 vakanın sadece 4 tanesine mukabele etmişlerdir. Davaya dönüşen vakaların sadece %49'unda fail hüküm giymiştir.²⁶ Bu durumlarda bile verilen cezalar sıklıkla hafif kalmıştır.²⁷

Türkiye gibi LGBTIQ bireylere yönelik nefret suçlarının cezasızlık ya da hafifletilmiş cezalarla ödüllendirildiği

bir ülkede çekilme kararının LGBTIQ topluluğuyla ilişkilendirilerek gerekçelendirilmesi oldukça tehlikelidir. Her ne kadar Türkiye Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne (“AİHS”) taraf olsa da Türkiye'deki LGBTIQ topluluğu için İstanbul Sözleşmesi'nin iki sebepten dolayı pratikte çok daha büyük önemi vardır. Birincisi, hak ve özgürlüklerin kullanılmasında cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ayrımcılığının yasaklanması AİHS metninde açık bir şekilde şart koşulmamıştır. Her ne kadar Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihatları bu hakları korusa da İstanbul Sözleşmesi metninde cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği açıkça esas olarak alınmaktadır. İkincisi, AİHS'in Taraf Devlete “takdir payı” bıraktığı tali bir işlevi olsa da, İstanbul Sözleşmesi'nin iç hukuka direkt bir etkisi vardır, zira kadınlara yönelik şiddeti ve ev içi şiddeti önleyen asıl iç hukuki düzenleme olan 6284 sayılı Kanun, İstanbul Sözleşmesi'nin tam da 6284 sayılı Kanun'un kendi prensiplerinin uygulanması ile yerine getirileceğini ifade etmektedir.²⁸ Sonuç olarak Sözleşme'den çekililmesi Türk hukukunda, özellikle de ev içi şiddetle mücadele konusunda, cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğini esas alan hiçbir yasal korumanın kalmayacağı anlamına gelmektedir. Dahası, hükümetin kendi muhakemesinde LGBTIQ topluluğunun varoluşunun tam da kendisini hedef alıyor olması oldukça kaygı vericidir, zira bu LGBTIQ bireylere yönelik nefret ve ayrımcılığın artık resmi devlet politikası olduğunun açık bir göstergesidir.

Öte yandan, 6284 sayılı Kanun'un kadınlara yönelik şiddet ve ev içi şiddetle savaşmakta çok önemli bir yasal araç olduğu doğrudur. Kanun Türkiye'deki feminist hareketin muazzam çabaları sayesinde, iç hukukun İstanbul Sözleşmesi'yle uyumlu olması için Sözleşme'nin onaylanmasından hemen sonra yasalaştırılmıştı. Ancak sorun şu ki, 6284 sayılı Kanun İstanbul Sözleşmesi'yle tam olarak uyumlu değildir. Öncelikle, “ailenin korunmasına” odaklanmaktadır ve eski ya da mevcut eşlerden ya da partnerlerden kaynaklanan şiddetleri ev içi şiddet olarak tanımamaktadır. Bu kavram eşcinsel ilişkileri ve evlenmeden birlikte yaşayan bireyleri dışarıda tutmak için bilinçli olarak konulmuştur. 6284 sayılı Kanun'un İstanbul Sözleşmesi'nden ayrıldığı bir başka temel nokta şiddetle mücadele yöntemleridir.²⁹ İstanbul Sözleşmesi, eğitim, medya ve özel sektörün şiddetle mücadelede cinsiyet rolleri temelli önyargıları ortadan kaldırmasını içeren kapsamlı, eşgüdümlü ve bütünlük politikalar üretme zorunluluğunu şart koşarken; 6284 sayılı Kanun, mağdurların, vaka vaka işleme alınacak bireysel ve ayrı koruma kararları aracılığıyla korunmasına odaklanan çok daha dar bir bakış açısına sahiptir.

İki fark da 6284 sayılı Kanun'un bilerek “toplumsal cinsiyet” kavramına odaklanmamasından kaynaklanmaktadır. “Toplumsal cinsiyet” teriminin kavram olarak dahi bahsi geçmemekte, bunun yerine defaatle “erkek ve kadın eşitliği” terimi olarak kullanılmaktadır. Ancak İstanbul Sözleşmesi kadınlara yönelik şiddetin, erkeklerin kadınlara karşı ayrımcılığına ve kadınlar üzerindeki tahakkümüne yol açan,

kadınlar ve erkekler arasında tarihsel olarak eşitsiz güç ilişkilerinin bir tezahürü olduğunu onaylamaktadır. İstanbul Sözleşmesi tam da cinsiyet temelli şiddet olarak kadınlara yönelik şiddetin yapısal ve sistematik karakterini tanıyan kapsamlı bakış açısı ve bunun yanı sıra herkesin şiddetten azade yaşama hakkını güvenceye aldığı için hedefe konmuştur. Dolayısıyla İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmek tüm insanları şiddetten koruma konusunda taahhütten açık şekilde kaçınıldığını ve haklarda ve onurlu yaşamda eşitlik dahil olmak üzere cinsiyet eşitliğini güvenceye alınmış açıkça reddedildiğini ima etmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitliğini güvenceye alma konusunda isteksizliğin devlet politikası haline geldiği bu siyasi ortamda, Türkiye'nin kadın haklarını korumak ve teşvik etmek için halihazırda etkin iç mekanizmaları olduğu savı inandırıcılıktan çok uzaktır. Gerçekten de çekilme ilan edildiği andan itibaren 6284 sayılı Kanun kapsamındaki koruma kararlarının dahi işleme alınmadığı ya da etkin şekilde uygulanmadığı haberleri gelmeye başlamıştır. İstanbul Barosu,³⁰ sahada 6284 sayılı Kanun'u icra etmeyi durduran polis memurlarının görev ihmaline dair bilgi ve veri toplamaları için avukatlara açık çağrıda bulunmuştur. Çekilme kararından sadece günler sonra Boğaziçi Üniversitesi'ndeki Cinsel Tacizi Önleme Eğitim ve Destek Koordinatörlüğü kapatılmış ve İçişleri Bakanlığı muhalefet tarafından yönetilen belediyelerde LGBTIQ komisyonları olup olmadığını sorgulamaya başlamıştır. Tüm bu gelişmeler toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesinde yeni bir safhada olduğumuzu göstermektedir.

İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmek kabul edilemez olmasının yanı sıra aynı zamanda yasadışıdır. Cumhurbaşkanlığı kararı, tüm yasal prosedürler takip edilerek alınmış olsa bile hukuksuz bir karar olacaktır, çünkü temel insan hakları ayırım yapılmaksızın tüm bireylerin vazgeçilmez haklarıdır ve hükümetler tarafından geri alınamazlar. İstanbul Sözleşmesi toplum tarafından yaygın kabul görmektedir³¹ ve milyonlarca kadın ve LGBTIQ birey için "hayati önem" taşımaktadır. Dolayısıyla tek taraflı herhangi bir karara konu edilemez.

Öneriler

Muhalefet partilerine, Avrupalı kurumlara, yerel yönetimlere ve kadın hareketlerine öneriler:

- Muhalefet partileri popülist söylem ve stratejilerin esiri olmuştur. Parlamenter demokrasiden başkanlık sistemine geçildikten sonra Türkiye'nin parti sistemi dramatik şekilde iki kutba bölünmüştür. Farklı siyasi gündemlere sahip partiler, cumhurbaşkanı adayının seçilebilmesi için toplam oyun %50+1'ini almasını şart koşan yeni başkanlık sisteminin üstesinden gelebilmek için ittifak arayışına girmek zorunda kalmışlardır. İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmeye, toplumsal cinsiyet eşitliğine ve LGBTIQ haklarına saldırılara, ittifakların

selametine öncelik veren muhalefet partileri tarafından etkin bir şekilde karşı çıkılmamıştır. Muhalefet partileri hafif ve risksiz stratejilerle ittifakların selametine öncelik vermekten ziyade daha cesur ve kapsayıcı yaklaşımlar sergileyerek insan haklarına öncelik vermelidirler.

- Bu çekilme girişimi genel olarak insan haklarına, özel olarak da kadın ve LGBTIQ haklarına karşı küresel saldırıların artmasının en üst noktasıdır. Türkiye'nin Sözleşme'den çekilme girişimi, Sözleşme'ye halihazırda itiraz edilen ülkeler üzerinde de domino etkisi yaratacaktır. Örneğin, Polonya'da Başbakanın Anayasa Mahkemesi'nden Sözleşme'nin anayasaya uyumlu olup olmadığına dair değerlendirme yapılması talebi mahkemede beklemektedir. Parlamentoda, Cumhurbaşkanını Polonya'yı İstanbul Sözleşmesi'nden çekmeye ve "aile hakları" üzerine kurulu yeni bir sözleşme hazırlamaya çağıran bir yasa tasarısı önerilmiştir.³² Bu sebeple Avrupa Konseyi üyesi ülkelerde İstanbul Sözleşmesi'yle toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesinin, özellikle de LGBTIQ bireylerin haklarının geleceği tehdit altındadır. Temel insan haklarının, insan onurunun ve hukukun üstünlüğünün savunulması ve korunması için "kınamalardan" ziyade somut adımlar atılması gerekmektedir. Dolayısıyla uluslararası ve bölgesel aktör ve kurumlar, özellikle de Avrupa Konseyi ve kurumları, yani Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Türkiye Cumhurbaşkanı'na çekilme kararını geri çekme ve Türkiye'de çalışan kadın ve LGBTIQ kuruluşlarını desteklemesi için baskı yapmak adına tüm yasal ve siyasi yolları kullanmalıdır. Bu açıdan Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi'nin demokratik toplumların uluslararası anlaşmalarla ilgili onay ve çekilme süreçlerini düzenlemek için gereken standartlar oluşturma ihtiyacını karşılayabilecek usulleri araştırması amacıyla Venedik Komisyonu'nu görevlendirmesi olumlu bir adımdır. Venedik Komisyonu'nun çalışmalarının bağlayıcılığı olmadığı düşünülürse, böyle bir çalışma temelde bir savunma aracı olarak önem arz edecektir.
- Ayrıca Avrupa Birliği (AB), Türkiye'nin çekilme girişimi ile Türkiye ve ötesinde bununla bağlantılı toplumsal cinsiyet karşıtı saldırıların uluslararası insan hakları araçlarına ağır biçimde aykırı hareket eden daha büyük bir hak ve demokrasi karşıtı ittifakın parçası olduğunu anlamalıdır. AB yine tüm yasal ve siyasi düzenlemeleri yürürlüğe koyarak üye ülkelerdeki bu saldırıları savuşturmak için çaba sarf etmelidir. Bu sebeple AB, sözleşmenin onaylandığı ülkelerde uygulanmasına ve diğer Avrupa ülkelerinde de imzalanıp onaylanmasına öncelik vermeli, önyak olmalıdır. Ayrıca AB kendisi de İstanbul Sözleşmesi'ni tasdik etmelidir.
- Muhalefet partileri tarafından yönetilen belediyeler, Sözleşme hala yürürlükte olduğundan İstanbul Sözleşmesi altındaki yükümlülüklerini yerine getirmeye

devam etmeye teşvik edilmelidir. Belediyeler Sözleşme'de yer alan hükümleri uygulamaya, örneğin cinsiyet eşitliği ve topluma katılmayı güvence altına almak için toplumsal cinsiyet temelli şiddet mağdurları için barınaklar, cinsel şiddet kriz merkezleri, 7 gün 24 saat açık acil yardım hatları ve eşitlik birimleri kurmaya devam etmelidirler. Bu faaliyetleri eğitim ve tanıtım malzemeleri aracılığıyla hak farkındalığı yaratmak ve ayrımcılığı ortadan kaldırmak için de yürütmelidirler. Bu belediyeler bağımsız kadınlar ve LGBTIQ kuruluşlarıyla daha çok iş birliği içinde olmalıdırlar. Belediye çalışanlarına cinsiyet eşitliği eğitimleri verilmeli ve belediyeler toplumsal cinsiyet politikası yaklaşımıyla

stratejik planlar oluşturmalarıdır. Muhalefet partileri Sözleşme'yi uygulama yükümlülüklerini yerine getiren belediyeleri desteklemelidirler.

- Kadın hareketleri dahil olmak üzere halk muhalefeti, hükümetin kadın ve LGBTIQ düşmanı gündemlerinin keşişimleri üzerine etkin kamusal anlatılar oluşturmakta başarısız olmuşlardır. Kadın hareketleri popülist söylemler kullanmaktan kaçınılmalı; toplumsal cinsiyet, ırk, cinsellik, etnisite, engellilik, yaş gibi unsurların keşişiminde yeniden üretilen şiddet ve ayrımcılığa dikkat çeken daha kapsayıcı mesaj ve stratejiler benimsemeli; ve toplumsal cinsiyet eşitliğine karşı artmakta olan saldırılara direnmelidirler.

Sonnolar

- 1 İlkaracan, Pinar, Türk Ceza Kanunu'nu Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısı ile Yeniden Yazmak: Başarılı Bir Kampanya Örneği (İngilizce), "Re/forming the Penal Code in Turkey from a Gender Perspective: The case of a successful Campaign", 2007, <https://kadinininsanhaklari.org/wp-content/uploads/2018/06/IDS-TCK-Pinar-makale.pdf>
- 2 Diner, Cagla, "Gender Politics and Gongos in Turkey", 2018, <http://turkishpolicy.com/article/898/gender-politics-and-gongos-in-turkey>
- 3 "Turkish PM urges women to have at least three kids", Hurriyet, 7.03.2008, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/turkish-pm-urges-women-to-have-at-least-three-kids-8402332>
- 4 "Gülbahar: Başbakan Kadınların Taleplerini Görmezden Geldi", Semra Pelek - Bianet, 19.07.2010, https://bianet.org/kadin/siyaset/123540-gulbahar-basbakan-kadınların-taleplerini-gormezden-geldi?bia_source=rss
- 5 "Kadın Bakanlığı Kaldırıldı, Kadın Örgütleri Öfkeli", Burcin Belge - Bianet, 8.06.2011, <https://bianet.org/bianet/kadin/130585-kadın-bakanlığı-kaldırıldı-kadın-örgütleri-ofkeli>
- 6 "pratikte, gerçekte" ç.n.
- 7 "Legal But Not Necessarily Available: Abortion Services at Public Hospitals in Turkey – 2020", Kadir HAS University Gender and Women's Studies Research Center, 2020, <https://gender.khas.edu.tr/sites/gender.khas.edu.tr/files/inline-files/Abortion-Report-2020-ENG-new.pdf>
- 8 "Turkish government revives its anti-divorce report", Nazlan Ertan – Al-Monitor, 14.10.2017 <https://www.al-monitor.com/originals/2017/10/turkish-govt-revives-anti-divorce-strategy.html>
- 9 İng. GONGOS.
- 10 Diner, 2018. Türkçe alıntı için bkz. <https://kadem.org.tr/kadem-i-olagan-genel-kurul-ve-tanitim-toplantisi/>
- 11 "Istanbul Pride Banned - Organizers Statement", ERA-News, <https://www.lgbti-era.org/news/istanbul-pride-banned-organizers-statement>, Türkçesi için: Onur Haftası Komitesi: 'Onur Yürüyüşü'nü gerçekleştiremeyeceğiz', KaosGL, <https://kaosgl.org/haber/onur-haftasi-komitesi-Isquoonur-yuruyusursquonu-gerceklestiremeyecegizrsquo>, 24.06.2016
- 12 "Turkey: End Probe of Women Over Shouted Slogans", Human Rights Watch, 12.03.2021, <https://www.hrw.org/news/2021/03/12/turkey-end-probe-women-over-shouted-slogans>
- 13 Chart of signatures and ratifications of the Istanbul Convention, https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210/signatures?p_auth=CP6HTSep
- 14 "Secretary General responds to Turkey's announced withdrawal from the Istanbul Convention", 20.03.2021, <https://www.coe.int/en/web/portal/-/secretary-general-responds-to-turkey-s-announced-withdrawal-from-the-istanbul-convention>
- 15 "Statement by UN Women on Turkey's withdrawal from the Istanbul Convention", 20.03.2021, <https://www.unwomen.org/en/news/stories/2021/3/statement-un-women-turkey-withdrawal-from-the-istanbul-convention>, BM'nin Türkçe açıklaması için: <https://turkey.un.org/tr/122727-turkiyenin-istanbul-sozlesmesinden-cekilmesine-iliskin-bm-ortak-aciklamasi>
- 16 "Council of Europe leaders react to Turkey's announced withdrawal from the Istanbul Convention", 21.03.2021, <https://www.coe.int/en/web/portal/-/council-of-europe-leaders-react-to-turkey-s-announced-withdrawal-from-the-istanbul-convention>
- 17 "Turkey: Withdrawal from Istanbul Convention is a pushback against women's rights, say human rights experts", 23.03.2021, <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/Pages/NewsDetail.aspx?NewsID=26936&LangID=E>
- 18 "CoE member states call on Turkey to return to Istanbul Convention" 1.04.2021 <https://bianet.org/english/women/241737-coe-member-states-call-on-turkey-to-return-to-istanbul-convention> Türkçesi için <https://bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/241727-avrupa-konseyi-nden-27-ulke-fesih-bildirimini-geri-cek>
- 19 Parliamentary Assembly Resolution 2376 (2021), <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=29155&lang=en>
- 20 Constitution of the Republic of Turkey, https://global.tbmm.gov.tr/docs/constitution_en.pdf, Türkçesi için: https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tc_anayasasi.maddeler?p3=13
- 21 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, <http://80.251.40.59/politics.ankara.edu.tr/altipar/Okuma/Viyana%20Andlaşmalar%20Hukuku%2069.pdf>

- 22 Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria, ICJ, 1998, <https://www.icj-cij.org/en/case/94/judgments>
- 23 "Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden Çekilmesine İlişkin Açıklama" <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/turkiyenin-istanbul-sozlesmesinden-cekilmesine-iliskin-aciklama>
- 24 Seker, Berfu, "The Istanbul Convention: Our Struggle for Equality" 3.05.2021, <https://eu.boell.org/index.php/en/2021/05/03/istanbul-convention-our-struggle-equality>
- 25 Hacettepe University Institute of Population Studies, "Research on Domestic Violence against Women in Turkey", 2015, http://www.hips.hacettepe.edu.tr/eng/english_main_report.pdf
- 26 Sonmezocak, Ezel, "A Feminist Response Against Impunity in Gender Based Violence: Whom the Presumption of Innocence Protects?" 2021, https://dergipark.org.tr/tr/pub/yuhfd/issue/60648/895048#article_cite
- 27 "Turkey Considers Leaving Domestic Violence Treaty Even as Abuse Surges", Marc Santora – NY Times, 1.10.2020, <https://www.nytimes.com/2020/08/25/world/europe/turkey-domestic-abuse-treaty.html>
- 28 "The Law No. 6284 dated 8 March 2012 to Protect Family and Prevent Violence against Women" http://ilo.org/dyn/natlex/natlex4.detail?p_lang=en&p_isn=91822&p_country=TUR&p_count=781, Türkçesi için: 8 Mart 2012 tarihli, 6284 sayılı "AİLENİN KORUNMASI VE KADINA KARŞI ŞİDDETİN ÖNLENMESİNE DAİR KANUN" <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6284.pdf>
- 29 Türkiye Büyük Millet Meclisi, 75. ve 76. Oturumların Meclis Tutanağı, 2012, <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k6284.html>
- 30 Şimdiki adıyla İstanbul 1 Nolu Barosu (ç.n.).
- 31 "More than half of Turkish citizens disapprove of withdrawal from Istanbul Convention: Survey", Duvar, 1.04.2021, <https://www.duvarenglish.com/more-than-half-of-turkish-citizens-disapprove-of-withdrawal-from-istanbul-convention-survey-news-56894>, "Metropoll anketi: SAADET seçmeninin yüzde 81.3'ü İstanbul Sözleşmesi kararını yanlış buldu", Duvar, 31.04.2021, <https://www.gazeteduvar.com.tr/metropoll-anketi-saadet-secmeninin-yuzde-813u-istanbul-sozlesmesi-kararini-yanlis-buldu-galeri-1517802>
- 32 "Poland Begins Push In Region To Replace Istanbul Convention With "Family Rights" Treaty", Claudia Ciobanu, 6.10.2020, <https://balkaninsight.com/2020/10/06/family-rights-treaty/>

Berfu Şeker

Berfu Şeker on yılı aşkın süredir feminist ve LGBTI+ hareketlerin içinde yer almaktadır. Marmara Üniversitesi Sinema & TV lisans bölümünden ve Boğaziçi Üniversitesi Eleştirel ve Kültürel İncelemeler yüksek lisans bölümünden mezundur. Çeşitli makalelere, çevirilere ve editör kurullarına katkıda bulunmuştur. 2016'dan beri kadınların insan haklarını ve toplumsal cinsiyet eşitliğini güçlendirmeyi amaçlayan bağımsız bir kadın örgütü olan "Kadının İnsan Hakları - Yeni Çözümler" için çalışmaktadır. Daha önce kuir, toplumsal cinsiyet ve cinsellik konularında yarı-zamanlı olarak dersler vermiştir.

Ezel Buse Sönmezocak

Ezel Buse Sönmezocak Kadir Has Üniversitesi'nde hukuk lisansını, Lund Üniversitesi'nde Uluslararası İnsan Hakları Hukuku konusunda yüksek lisansını tamamlamıştır. Daha önce iki yıl İstanbul Barosu'nda avukat olarak görev yapmıştır. Koç Üniversitesi'nde Kamu Hukuku doktora adaydır. Araştırma ve ilgi alanları arasında hukuk kuramları, insan hakları hukuku, siyaset felsefesi, ve toplumsal cinsiyet çalışmaları bulunmaktadır. Akademik çalışmalarını yanısıra, özellikle kadın ve LGBTI+ hakları konularında sivil toplum savunuculuğu yapmaktadır. Halen "Kadının İnsan Hakları - Yeni Çözümler" için savunuculuk danışmanı olarak çalışmaktadır.